

Andree Milanko, s povremenim komentarima same prevoditeljice i onima redaktora Ivana Markovića, pridonosi približavanju filozofskog bavljenja jezikom znanstvenoj zajednici, ali i široj čitateljskoj publici.

Martina Blečić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Sveučilišna avenija 4

51 000 Rijeka

martina.blecic@gmail.com

Kristijan Krkač i Borna Jalšenjak (ur.), *Uvod u filozofiju i kritičko mišljenje*, 2. popravljeno i prošireno izdanje (Zagreb: MATE d.o.o., 2015), 443 str.

Svrha je filozofije logičko razjašnjavanje misli. Filozofija nije teorija, nego aktivnost. Filozofsko djelo sastoji se bitno od rasvjetljavanja. Rezultat filozofije nisu “filozofski stavovi”, nego pojašnjavanje stavova. Filozofija mora učiniti jasnim i oštro razgraničiti misli koje su inače, tako reći, mutne i rasplintute.

Ludwig Wittgenstein¹

Autori udžbenika *Uvod u filozofiju i kritičko mišljenje* kao da su nastojali ispuniti navedene zahtjeve koje je pred filozofiju postavio Wittgenstein i može se tvrditi da su u tome bili vrlo uspješni. Ono što objedinjuje cijeli ovaj udžbenik jest razumljivost i jednostavnost koliko god da je to moguće s obzirom na složenost teme, a tekstovi se ne oslanjaju toliko na interpretaciju i prepričavanje mišljenja velikih filozofa, koliko nude smjernice za vlastito shvaćanje problematike.

Potrebno je posebno istaknuti da su autori ovoga udžbenika profesori i mlađi kolege koji studiraju ili su nedavno završili studij filozofije. Pohvalno je što su studenti uključeni u pisanje udžbenika jednoga uvodnog predmeta budući da je njima to važno iskustvo, a njihovu prednost čini to što pristupaju

---

¹ Wittgenstein, L. 2003. *Tractatus Logico-Philosophicus* (Zagreb: Moderna vremena), 4.112.

temama iz perspektive bliže čitateljima, dok je prednost iskusnih znanstvenika u opsegu njihova znanja te predavačkom iskustvu.

Izvrstan je uvod ovom izdanju napisao hrvatsko-američki filozof Daniel Kolak naglašavajući još jednu tendenciju autorâ, a to je pozivanje na filozofiju kao aktivnost kojoj su glavna oruđa pitanja, logika, argumenti, dijalози i meditacije, ali pritom ističući kako je važno naučiti ispravno rabiti oruđa koja su filozofi razvijali stoljećima kako bi se naučilo precizno misliti, formulirati snažne argumente i postavljati precizna pitanja (str. 14). Iako za ljude koji se filozofijom ne bave profesionalno središnji fokus nije na proučavanju filozofije različitih velikih filozofa ili određenih pravaca, o njima je potrebno steći neka znanja. Valjalo bi ozbiljno razmisliti o ovome upozorenju profesora Kolaka, budući da je filozofiranje jedna osebujna vještina na kojoj treba raditi, a za koju je osim poznavanja temeljnih filozofskih pojmova i pravaca od iznimne važnosti i kritičko mišljenje koje se ne javlja spontano, već ga je potrebno razvijati. Bez razvijenoga kritičkog načina mišljenja ljudi su skloni baratati nevaljanim argumentima, činiti logičke pogreške i izvoditi zaključke koji ne slijede iz danih pretpostavki.

Slijedom navedenog, iako je i prvo izdanje² bilo vrlo obuhvatno i kvalitetno, izvjesno je da je ovaj udžbenik poboljššan dodavanjem novih poglavlja te isticanjem kritičkoga mišljenja u naslovu.

U ovome su izdanju dodana poglavlja “Etika u međunarodnim odnosima” Stipe Buzara, “Filozofija u menadžmentu” Borne Jalšenjaka, “Kratak pregled hrvatske filozofije” Petre Eterović, Antonije Jergovski i Kristijana Krkača te “Kritičko mišljenje: vježbe i zadaci” Petre Eterović i Josipe Điri. Kako je Tomislav Reškovic napisao izvrstan prikaz prvoga izdanja,³ ovaj je prikaz prvenstveno usmjeren na nova poglavlja koja su odlično probrana iz obilja mogućih tema te odgovaraju potrebama vremena i publike za koju su pisana.

Jedna bi se moguća preporuka koja se odnosi na cijeli udžbenik ticala pitanja koja su postavljena na kraju svakog poglavlja. U nekim se poglavljima pitanja većinom odnose na reprodukciju pročitana, dok se u pojedinim poglavljima od čitatelja traži promišljanje, smišljanje vlastitih primjera, uspoređivanje i zaključivanje. Potonja su pitanja zasigurno poticajna i bilo bi ih dobro dodati i u ostala poglavlja.

U poglavlju “Etika u međunarodnim odnosima” Stipe Buzar daje kratak pregled važnih povijesnih događaja koji su doveli do potrebe uvođenja međunarodnih odnosa kao samostalne akademske discipline te uloge etike u toj disciplini. Autor pritom ističe ulogu moralnih načela te moralnoga i etičkoga

² Krkač, K. (ur.), 2009. *Uvod u filozofiju* (Zagreb: Mate d.o.o.).

³ Reškovic, T. 2012. “Recenzija knjige: Kristijan Krkač (ur.), *Uvod u filozofiju*”, *Prolegomena* 11 (1), 134–139.

promišljanja u međunarodnim odnosima kao jednog od elemenata analize međunarodnoga poretka u svim teorijama (str. 295). Kad je riječ o etičkim raspravama vezanim uz međunarodne odnose, autor naglašava prisutnost dvaju relevantnih gledišta, realizma i idealizma, čiji se utjecaj izmjenjuje s obzirom na aktualno stanje u međunarodnim odnosima. Kao posljednji događaj autor navodi teroristički napad 11. rujna 2001. godine koji dovodi realizam u dominantnu poziciju budući da, nakon što se dogodi nešto toliko negativno u globalnim razmjerima, postaje teško braniti stavove koje zastupa idealizam. U svjetlu najnovijih događaja, priča bi se mogla proširiti i na najnovije događaje – terorističke napade na Pariz i sve što je uslijedilo.

“Filozofija u menadžmentu” pokriva vrlo važnu temu za studente ekonomije jer je za očekivati da su neki od njih budući menadžeri i zaposlenici u odjelima ljudskih potencijala gdje će se između ostaloga baviti i motivacijom zaposlenika. Jalšenjak tu ističe važnost razumijevanja ljudske naravi, čemu se veliki značaj pridaje u filozofskoj antropologiji, ali ne i u praksi ili u teoriji motivacije gdje se preuzimaju citati filozofa, ali ne preuzima se filozofski način promišljanja koji proizlazi iz tih citata. Ne uzima se u obzir ono što stoji u pozadini filozofskih teorija te ono razumijevanje ljudske naravi na temelju kojega su one izgrađene. Posljedica je toga provođenje različitih mjera u kompanijama koje imaju za cilj povećanje zadovoljstva radnika, a time i učinkovitosti, pri čemu se ne razumije što je to što dovodi do zadovoljstva radnika, a leži u ljudskoj naravi koja nije usmjerena samo na stjecanje materijalnih dobara već i na rast i razvijanje u brojnim nematerijalnim sferama (str. 333). Kako autor ispravno zaključuje, filozofija tu može pomoći menadžmentu, a može se dodati kako ta pomoć može biti dvojaka: i potrebnim obrazovanjem budućih i sadašnjih menadžera, za što ovo poglavlje zasigurno predstavlja dobar uvod, kao i uključenjem filozofa u rad u odjelima ljudskih potencijala.

U drugo je izdanje uključeno i poglavlje “Kratok pregled hrvatske filozofije” Petre Eterović, Antonije Jergovski i Kristijana Krkača. Iako to poglavlje možda nije ključno za kolegije poput Uvoda u filozofiju na studiju ekonomije, ono je korisno kao izvor osnovnih informacija o filozofiji koja je na ovim prostorima prisutna gotovo tisuću godina i utoliko je dobro što je uključeno u ovaj udžbenik. Ipak, nakon njezine tisućljetne prisutnosti na europskoj kulturnoj sceni, autori naglašavaju kako se hrvatska filozofija danas nalazi u nezavidnoj poziciji budući da jedva 10% hrvatskih filozofa objavljuje radove u relevantnim svjetskim časopisima (str. 389), a o citiranosti da se i ne govori. Usto postoje tendencije za spajanjem i ukidanjem određenog broja znanstvenih instituta, među kojima i onog za filozofiju. No na temelju činjenica koje autori navode, može se postaviti i sljedeće pitanje: jesu li hrvatski filozofi učinili dovoljno kako bi opravdali postojanje svojih ustanova, imaju li relevantne rezultate u vidu dokaza koje mogu predočiti vladi i na temelju kojih se mogu zalagati za obranu svojih pozicija?

Poglavlje “Kritičko mišljenje: vježbe i zadaci” na vrlo pregledan i jednostavan način upoznaje čitatelje s tradicionalnim naukom o pojmu, sudu i zaključku te donosi primjere, vježbe i naputke vezane uz kritičko mišljenje. Izlaganja o pojmu, sudu i zaključku namijenjena su prije svega studentima koji se prvi put susreću s tim pojmovima, ali i onima koji će kroz njih ponoviti srednjoškolsko gradivo. Autorice su uspjele jasno izložiti sadržaj pritom imajući u vidu što studentima zna predstavljati problem (primjerice razlikovanje istinitosti i valjanosti) posebno, ako je potrebno i više puta, naglašavajući takva mjesta.

Iako je ovo poglavlje kvalitetno napisano te je prilikom njegove izrade konzultirana relevantna literatura (no trebalo bi navesti cjelovit popis korištene literature), moglo bi se dodatno poboljšati, stoga će u nastavku biti navedena jedna općenita i nekoliko specifičnih preporuka.

U posljednjem dijelu poglavlja naslovljenom “Načela, vježbe i zadaci iz kritičkog mišljenja” navedeni su brojni savjeti i naputci koji sigurno mogu koristiti u analizi stručnih i popularnih tekstova ali i u svakodnevnome zaključivanju. Ipak, bilo bi poželjno uključiti više zadataka na kojima bi čitatelji mogli primijeniti navedene naputke, na primjer navesti ulomke novinskih ili stručnih članaka vezanih uz različite teme važne za ekonomiju u kojima je došlo do logičkih pogrešaka ili u kojima je potrebno prepoznati premise i konkluziju te utvrditi je li zaključak valjan. Autorice su čitateljima zadale zadatak da sami pokušaju pronaći takve primjere, što je svakako poticajno, ali bilo bi dobro za početak im ponuditi i nekoliko konkretnih zadataka za vježbu.

Nekoliko je specifičnih preporuka vezano uz izlaganje o sudu. Prije svega, bilo bi dobro ukazati na razliku između rečenice i suda koja je sadržana u tome što više rečenica može izražavati isti sud (primjerice rečenice različitih jezika).

Nadalje, u tekstu su navedeni odnosi prema tradicionalnome logičkom kvadratu, a bilo bi korisno ukazati i na razliku između tradicionalnoga i modernoga logičkog kvadrata. Prema modernome shvaćanju, u kategoričkome se sudu ne podrazumijeva postojanje subjekta. Primjerice sud “Svi jednorogi imaju jedan rog” ne implicira sud “Neki jednorogi imaju jedan rog” budući da prvi sud može biti istinit i ako ne postoji nijedan jednorog, no drugi sud znači da postoji barem jedan jednorog takav da ima jedan rog. Iz toga proizlaze razlike u odnosima četiriju sudova logičkoga kvadrata koje bi valjalo spomenuti.

Konačno, na nekoliko je mjesta uočena mala terminološka nedosljednost, pa se izraz “pojam” zamjenjuje izrazom “termin” (str. 425), pomalo je nespretno navedeno kako se sud sastoji od riječi, odnosno pojmova (str. 424), a o premisama i konkluziji na jednom se mjestu govori kao o “točnima” (str. 435).

Zaključno, dodavanjem dijela o kritičkome mišljenju urednici su napravili hvalevrijedan iskorak prepoznavši važnost kritičkoga mišljenja koje bi se moglo predavati i kao zaseban kolegij, ali u nedostatku istoga, njegovo je mjesto zasigurno u sklopu uvodnoga kolegija iz filozofije. Valja napomenuti kako je u ovo, kao i u prvo izdanje, uvršteno poglavlje “Formalne metode u filozofiji” u kojem su njegovi autori vrlo pristupačno uveli čitatelje u glavne probleme logike iako se možda suviše oslanjajući na prethodno predznanje, zbog čega bi njihov tekst više bio namijenjen studentima filozofije nego ekonomije. Potonjima je potreban uvod u logiku u kojem bi se više usmjerilo na to što je pojam, zaključak, dokaz, koje su pogreške u zaključivanju i dokazu te kako ih prepoznati. No upravo je to dano u poglavlju “Kritičko mišljenje: vježbe i zadaci” koje bi se moglo promatrati i kao uvodno za poglavlje o formalnim metodama. Slijedom navedenog, za buduća bi se izdanja moglo razmisliti o tome da ta dva poglavlja čine zasebnu cjelinu udžbenika te da se poglavlje o kritičkome mišljenju upotpuni dodatnim zadacima, a možda i uvođenjem sadržaja koji se tiče logičkih veznika.

Za kraj je preostalo istaknuti da urednici i autori zaslužuju pohvale za izradu i proširenje udžbenika *Uvod u filozofiju i kritičko mišljenje*. Vidljivo je da su vodili računa o ciljnoj publici te sadržaj učinili vrlo razumljivim, pokušavajući teška pitanja svesti na više jednostavnijih, lakše razumljivih. To ovaj udžbenik čini dobrim uvodom i za studente filozofije na početku studija, no i za srednjoškolce kod kojih se budi interes za filozofiju, a na koncu i za svakoga koga zanimaju filozofske teme. Posljednja, iako ne manje važna pohvala, upućuje se Zagrebačkoj školi ekonomije i menadžmenta kao visokoškolskoj ustanovi koja je prepoznala važnost filozofije i kritičkoga mišljenja u sklopu studija koje nudi. Važno je napomenuti da većina drugih studija ekonomije u Hrvatskoj nema kolegij Uvod u filozofiju (ili nešto tomu slično).

Ines Skelac

Hrvatska zaklada za znanost

Nazorova 2

51410 Opatija

ines.skelac@gmail.com